

**DEBAT SOBRE
HUMANITATS
HUMANITATS I EDUCACIÓ
AL TOMBANT DEL MIL·LENNI
O QUI DECIDEIX
QUÈ CAL SABER?
PER
RICARD TORRENTS.
MEMBRE DE LA SECCIÓ
DE FILOSOFIA I CIÈNCIES SOCIALS**

Els conflictes, més que no pas l'harmonia, han determinat la història de les relacions de les humanitats amb l'educació. És una història de més desamors que d'amors. L'últim capítol, l'està vivint la nostra generació. Durant les darreres dècades hem assistit a la marginació progressiva de les humanitats dels programes d'educació. Hem vist com retallaven, les reformes de l'ensenyament mitjà i del superior progressivament, l'espai de les humanitats. A cada bugada reformista s'ha perdut un llençol. Als nous batxillerats, les disciplines humanístiques són asfixiades. A les universitats s'ha creat una reserva d'indis anomenada «licenciatura en humanitats», que ha consagrat l'*apartheid* com a coartada. L'avaluació dels currículums d'investigació en els camps de les humanitats (i de les ciències socials) ha establert uns indicadors discriminatoris per a la recerca en humanitats en l'àmbit cultural català.

El conflicte entre humanitats i educació és antic. Va néixer abans i tot que les humanitats rebessin aquest nom. Té l'origen en la pregunta «què cal saber?», aparentment neutra. Traspasada al camp de l'educació, vol dir: «què cal ensenyar?», i continua semblant innòcua. El conflicte esclata quan preguntem «qui decideix què cal saber?» i, per tant, «què cal ensenyar?». La resposta no és pas òbvia. Tampoc no és única, perquè a cada època els poders que han decidit sobre l'educació han pres decisions diferents. Vegem-ne alguns casos.

Sobre la història de l'educació hem heretat algunes idees que caldria revisar, com ara que la causa dels conflictes a les universitats medievals es trobava en la col·lisió dels poders públics que hi intervenien. En realitat, els conflictes eren ideològics. Aquelles universitats varen néixer, en bona part, del més estricte utilitarisme, i la concepció utilitarista va ser-li la dominant. Havien de servir per a la producció (formació) de clergues al servei de l'Església, de letrats al servei de la monarquia, de metges al servei de la societat. Secundàriament, també servien per a formar polítics, negociants i mestres. L'estudi desinteressat, sense utilitat directa per a les professions, no hi era reconegut, llevat de petites parcel·les sobrants del saber, sobre les quals pesava sovint la sospita de vinculacions amb la màgia, la bruixeria i el diable.

Al final de l'edat mitjana les humanitats varen obrir un nou i excitant camp d'estudi, però en la mesura que significaven «estudiar les lletres humanes», en oposició a «les lletres divines», varen tenir una entrada difícil i lenta a les universitats. A més a més, els estudis de llatí i grec, d'hebreu i àrab, eren associats amb el paganisme, l'heretgia, el cisma, el judaisme, l'islam, el gentilisme. Les humanitats col·lidien amb les divinitats. L'argument, però, més contundent era que no servien de res. Cap de les professions de l'època no necessitava l'estudi de les antiguitats grecollatines. Ni tan sols l'estudi de les llengües vernacles, per tal com n'hi havia prou amb el llatí.

També hem heretat la idea que la ciència moderna, expulsada de les universitats del Barroc, va haver d'acollir-se a les acadèmies i a les societats científiques de la Il·lustració. No sols els historiadors estan revisant i contradient aquesta idea. En realitat, n'estant desmuntant la base, que és una altra idea malintencionada, la de l'autidòmia ciències/lletres.

És un anacronisme flagrant traslladar a èpoques anteriors una distinció que comença amb la universitat napoleònica. Sabem que *litterae* volia dir 'conjunt de disciplines', que *universitas litterarum* significava 'reunió de tots els ensenyaments', igual com *universitas literària*. La distinció no es va imposar de manera casual o desinteressada. Ni per necessitat d'ordre purament taxonòmic ni per necessitat de racionalitzar les especialitzacions. Es tractava de crear un contenidor on abocar el que feia nosa o, si més no, era prescindible per als estudis útils.

És veritat que molts universitaris no varen entrar en la ciència moderna, però també ho és que gràcies a les universitats del segle XIX, que varen dur a terme la revolució científica en ciències i en lletres, va prosperar la revolució industrial, que va transformar Europa.

Amb la distinció ciències/lletres es va iniciar un procés d'exclusió de les humanitats del camp de la ciència, que encara no s'ha aturat. A conseqüència d'això, l'educació, tant la superior com la mitjana, pateix una terrible esquizofrènia. Si cal saber allò que és útil, qui separa el que és útil del que no ho és? L'última

fase del procés és tractar les humanitats com una cosa delicada i entranyable que cal preservar. No serveixen per a res, però són una cosa bonica, un complement ornamental, fins i tot necessari, però només per a embellir.

No hauríem d'excloure l'horitzó d'una reconciliació. Hi ha raons per a pensar que mai abans no havíem estat en condicions de recuperar més compatibilitat entre educació i humanitats. Són les següents:

1) La dicotomia ciències/lletres es fa obsoleta. El mètode científic ha triomfat arreu. Llevat de reductes fonamentalistes residuals, l'estatut de «ciència» és reconegut a totes les disciplines, siguin del camp del saber que siguin. Això no obstant, queden fonamentalistes ingenus, és a dir, que ignoren que ho són i que apliquen els criteris utilitaris sempre a favor de les seves disciplines com si es tractés d'un axioma i no d'una opció entre altres opcions. Es podria, però, arribar al consens que allò que abans eren les *litterae*, ara són, en termes administratius, les àrees del saber, sense distinció.

2) Ha fet acte de presència un *tertium quid*, la tecnologia. L'estatut d'aquest nou habitant de la piràmide educativa tot just s'està definint. N'hi ha que el veuen com una nova amenaça per a l'humanisme. Entre aquests apocalíptics hi ha «científics durs» que hi veuen amenaçada la seva hegemonia, fins ara incontestada. D'altres, en fan l'apologia i asseguren que les noves tecnologies ens portaran a un futur millor. El fet és que l'èxit dels nous artefactes entre els joves obre una nova oportunitat a la presència de les humanitats en l'educació, comparable a l'oportunitat que va significar la divulgació del llibre per a superar l'etapa oral de l'educació.

3) Els efectes de l'onada gegantina del «pensament» útil, aplicat a l'educació, podrien remetre a curt termini. El mercat real de contractació, que s'ha erigit en tirania per establir els ensenyaments i encarrilar-hi els joves, troba resistències. Vegeu la preocupació de les autoritats educatives franceses davant la «defecció» (*sic*) dels joves de les carreres tècniques, que són les que demana el mercat i que, en conseqüència, han atret en els darrers anys quantitats ingents de recursos que, irònicament, són en bona part inútils.

Aquests indicis de crisi de l'utilitarisme imperant en educació són alhora indicis que les decisions de qui decideix què cal aprendre no sempre tenen èxit.

4) La reivindicació de les humanitats a l'educació abandona cada vegada més els tons planyívols i els interessos gremials. L'educació utilitarista es veu cada vegada més discutida per una possible educació humanista. La pregunta que s'introdueix cada vegada més no és si l'educació ha de ser útil, sinó per a què i per a qui ha de ser útil. Qui decideix què és útil en educació? Els interessos de les poblacions, els dels governs que obceixen els de les companyies impersonals i totpoderoses? Els interessos dels estudiants? Sabem més bé nosaltres que l'estudiant el que li serà útil?

5) Moltes noves professions trenquen per dalt la dicotomia utilitarista que margina les humanitats a la funció de maquilatge. Moltes noves professions fan les humanitats *útils*. Caldria acceptar que fer útils les humanitats no és pervertir-les, sinó ennobrir-les. És respondre amb les mateixes armes. Els humanistes del Renaixement varen trobar les professions *útils* entorn de les biblioteques, els museus, les excavacions, les restauracions, les impremtes.

6) Les professions lligades amb les humanitats s'han multiplicat. Tres exemples: 1r) A la Universitat de Mainz, la *Maguntia* romana, que porta el nom del seu fill més il·lustre, Johannes Gutenberg - Universität Mainz, hi ha un Institut für Buchwissenschaft, que estudia coses tan inútils com la història sociocultural de la intel·lectualitat literària del segle XIX, però que en realitat opera en el cervell que pensa i organitza la Fira Internacional del Llibre de Frankfurt, una de les iniciatives que han fet més per les humanitats en els darrers cinquanta anys, alhora que una de les empreses mundials que mouen més recursos. 2n) La societat de la informació o del coneixement multiplica les professions on les humanitats aplicades al document, a tota classe de documents, ocupen un lloc rellevant. La producció, la circulació i el consum d'informació i de coneixements exigeixen professionals formats en les noves humanitats. Comunicadors, reporters, documentalistes, dissenyadors, sense formació en les noves humanitats, no seran útils. 3r) Les

professions que necessiten una bona formació plurilingüe, que assegurí la capacitat oral i escrita de comunicar-se en dues llengües a més de la pròpia, són un nombre cada vegada més gran en el món de l'empresa i de l'Administració. Per què, però, l'estudi d'idiomes constitueix el fracàs més visible del nostre sistema educatiu? La causa pròxima s'ha de buscar en unes didàctiques «utilitaristes», inspirades en el conductisme vulgar. La causa remota es troba en el tradicional menyspreu de les humanitats, com a cosa inútil o accessòria. Hi ha la idea que una llengua s'aprèn sense entrar en el canemàs cultural de fons que la sustenta i del qual s'alimenta.

7) L'increment de recursos per a la recerca que les autoritats del país han anunciat reclamarà un increment de l'atenció envers les humanitats que es vehiculen a través de la llengua i la cultura catalanes. Potser és més *útil* publicar en anglès que en català. Però, posats a ser utilitaristes, encara és més útil publicar en anglès sobre un autor anglès. Cal ponderar la utilitat simbòlica. No és el mateix estudiar física o informàtica que llengua o història. Aquelles són ciències transnacionals. Aquestes porten inherent el marc nacional.

El conflicte humanitats/educació no el resoldrà pas la nostra època. En el fons, és útil —valgui el joc conceptual— perquè ens manté en un punt de febre que fa els nostres debats més vius. O senzillament vius. Si el conflicte remet, conjecturo que no serà sinó perquè les humanitats hauran sucumbit del tot a l'utilitarisme.